

Handleiding Wijzer over Zien en Kijken

Inhoud

Voorwoord	4
Inleiding	6
Aanleiding	7
De observatie-instrumenten als hulpmiddel bij professionalisering	7
Een 'objectief en beproefd' instrument	8
Wat is er nieuw in de publicatie 'Wijzer over zien en kijken' 2018?	9
De lesobservatie-instrumenten op een rij	13
Instrumenten gebaseerd op competenties en het bekwaamheidsdossier	13
Instrumenten gebaseerd op kwaliteitsbeleid en het toezichtkader van de Onderwijsinspectie	13
Instrumenten gebaseerd op Handelingsgericht werken en inzichten uit orthopedagogie	14
Instrumenten met als aangrijpingspunt de leraar-leerling-interacties	14
Instrumenten gebaseerd op de verschillende kernvakken en directe instructiemodellen	14
Instrumenten die vanaf de start verschillende invalshoeken combineren	14
Instrument vanuit IT ontwikkeld	14
Colofon	16

Voorwoord

Goed onderwijs vereist goede leraren. Zij moeten in staat zijn om talloze vaardigheden tegelijkertijd in te zetten zoals klassenmanagement, vakdidactiek en pedagogische vaardigheden. Startende leraren zijn na het afronden van de pabo startbekwaam, maar staan nog aan het begin van hun ontwikkeling. Het is daarom van belang om hen vanaf de start van hun loopbaan de juiste begeleiding te bieden. Dit leidt niet alleen tot snellere professionele groei, maar heeft ook een positieve invloed op

de kwaliteit van het onderwijs. Bovendien kan goede begeleiding voorkomen dat leraren onnodig het onderwijs verlaten. Met het oog op het lerarentekort is het juist zo belangrijk om hen zoveel mogelijk te behouden voor dit prachtige beroep.

Het percentage beginnende leraren dat begeleiding ontvangt, is de afgelopen jaren toegenomen tot 83 procent. Veel starters hebben een coach: nagenoeg alle schoolbesturen, 96 procent, geven aan dat ze collega-leraren inzetten voor coaching van starters. Uit onderzoek blijkt verder dat een meerderheid van de schoolbesturen de didactische vaardigheden van de leraren grotendeels of volledig in beeld brengt. 72 procent van de besturen die lesbezoeken hanteert om didactische vaardigheden in beeld te brengen, maakt hierbij gebruik van een lesobservatie-instrument. Het primair onderwijs is goed bezig, maar professionalisering is nooit klaar.

Lesobservaties en gerichte coaching zijn sleutelfactoren bij verdere professionalisering van leraren. Het gebruik van beproefde lesobservatie-instrumenten is hierbij behulpzaam. Deze instrumenten zullen aan gebruikswaarde winnen als zij goed aansluiten op een integraal HRM- en kwaliteitsbeleid van het betreffende schoolbestuur. Het uiteindelijke doel is immers niet 'het observeren van lessen', maar het benutten van de uitkomsten van deze observaties voor de verdere professionalisering.

De inventarisatie 'Wijzer over zien en kijken' faciliteert schoolbesturen om, in overleg met de medezeggenschap, te kiezen voor een bij hen passend lesobservatie-instrument. Het gesprek met alle betrokkenen op school draagt ertoe bij dat er een gedragen besluit wordt genomen over de inzet van een passend lesobservatie-instrument. Ook is het belangrijk dat professionals in het onderwijs zélf aan het stuur blijven als het gaat om hun eigen ontwikkeling. De inventarisatie is geactualiseerd en is te raadplegen via de website van de PO-Raad.

De PO-Raad wil de verdere professionalisering van de schoolorganisaties en van de leraren graag stimuleren. Het uiteindelijke doel is om scholen beter in staat te stellen om hun werk uit te voeren en het onderwijs aan de leerlingen te verbeteren.

Rinda den Besten,
Voorzitter PO-Raad

Inleiding

Voor u ligt de handleiding en van de geactualiseerde versie van 'Wijzer over Zien en Kijken'. De handleiding gaat eerst kort in op de aanleiding om periodiek de inventarisatie van lesobservatie-instrumenten te actualiseren en op welke wijze de actualisatie is vormgegeven. Hier is ook te lezen hoe de instrumenten zich verhouden tot het Toetsingskader dat het Kohnstamm Instituut heeft ontwikkeld als kwaliteitsinstrument. Vervolgens leest u voor wie deze handleiding is bedoeld en hoe u de 'Wijzer over Zien en Kijken' kunt gebruiken.

De volledige publicatie 'Wijzer over zien en kijken' is dit jaar voor het eerst digitaal uitgebracht op de website van de PO-Raad.

Aanleiding

Iedere werkgever heeft de taak om de verplichtingen uit de cao te vertalen in HRM-beleid. In de cao primair onderwijs van 2014-2015, is voor startende leerkrachten een aantal specifieke afspraken opgenomen:

- Naast het persoonlijk budget duurzame inzetbaarheid, heeft de startende leerkracht recht op 40 extra uren 'duurzame inzetbaarheid' per jaar (naar rato dienstverband). Die uren kunnen worden besteed aan professionalisering.
- Daarnaast heeft de startende leerkracht recht op begeleiding door een coach (dat mag niet de direct leidinggevende zijn).
- Er wordt een beproefd (vaker gebruikt en bewezen dat het werkt) of objectief observatie-instrument gebruikt, waarmee objectief en transparant wordt vastgesteld wat de vorderingen van de leraar zijn.
- De leidinggevende beoordeelt na ten minste drie jaar of de werknemer basisbekwaam is en in aanmerking komt voor inschaling in salarisschaal 4. Is de startende leraar binnen drie jaar basisbekwaam, dan doorloopt hij de salarisschaal versneld.

Om tot een goede uitwerking van de cao op dit terrein te komen maakt de PO-Raad inzichtelijk welke verschillende observatie-instrumenten er beschikbaar zijn in de sector. De inventarisatie is gebundeld in de publicatie 'Wijzer over Zien en Kijken' en is in 2018 voor de tweede keer geactualiseerd. De volledige publicatie 'Wijzer over zien en kijken' is dit jaar voor het eerst digitaal uitgebracht op de website van de PO-Raad.

Met deze actualisatie willen we schoolbesturen faciliteren in de keuze voor een passend observatie-instrument. Zoals in de cao is afgesproken, gaat dit in overleg met de medezeggenschap en in samenspraak met medewerkers van kwaliteitszorg, HR-verantwoordelijken en schoolleiders. Het gesprek met alle betrokkenen op school draagt ertoe bij dat er een gedragen besluit wordt genomen over de inzet en dat de professionals in het onderwijs zélf aan het stuur blijven als het gaat om hun eigen ontwikkeling.

De observatie-instrumenten als hulpmiddel bij professionalisering

Observatie-instrumenten zijn belangrijk hulpmiddel in de professionalisering en daarmee in de verbetering van onderwijskwaliteit. Het zijn met recht *hulp*-middelen, niet meer en niet minder. Schoolbestuurders en -directeuren kunnen ze gebruiken om kritisch en stapsgewijs naar hun doelen en agenda kijken.

Hoe staat het ervoor met de kwaliteit van het onderwijs binnen het schoolbestuur en krijgt onderwijskwaliteit wel de hoogste prioriteit? Is dit zichtbaar en merkbaar in de klas? Hoe staat het concreet met de competenties van leraren?

In gesprek met de teams krijgen deze inzichten pas écht effect. De observatie-instrumenten helpen bij het goede gesprek met alle betrokkenen op de onderwijsvloer en moeten vervolgens verbonden worden met het kwaliteits- en professionaliseringsbeleid en de activiteiten op de scholen.

Een 'objectief en beproefd' instrument

Schoolbesturen en scholen moeten een beproefd instrument kunnen inzetten bij de professionalisering van leraren. Om de kwaliteit van de instrumenten en het gebruik ervan te stimuleren, heeft het Kohnstamm Instituut op verzoek van de PO-Raad een toetsingskader ontwikkeld. In dit toetsingskader heeft het Kohnstamm Instituut uitgewerkt wat onder beproefd wordt verstaan. Dit kader is zowel beschikbaar voor ontwikkelaars en gebruikers en het dient twee doelen. Allereerst moet het kader schoolbesturen en scholen ondersteuning bieden bij de keuze van een observatie-instrument van kwaliteit (een zogenoemd 'beproefd observatie-instrument') en dat past bij de manier waarop zij het willen gebruiken. Ten tweede moet het kader ontwikkelaars ondersteuning bieden bij kritische reflectie op hun eigen instrument: dergelijke beschouwingen kunnen leiden tot doorontwikkeling van dat instrument.

Om de kwaliteit en de toepasbaarheid van een instrument te beoordelen, moeten ontwikkelaars en gebruikers zich een oordeel kunnen vormen over de volgende onderdelen;

- Afbakening en inhoudelijke onderbouwing
- Toets technische criteria
- Afnamecondities
- Inbedding in de organisatie
- Algemene randvoorwaarden.

Meer informatie over het toetsingskader is te vinden op de website van de PO-Raad.

Wat is er nieuw in de publicatie 'Wijzer over zien en kijken' 2018?

1 Verbinding met toetsingskader

In deze geactualiseerde versie van de 'Wijzer over zien en kijken' is aan de ontwikkelaars gevraagd om bij de beschrijving van hun instrument aan te geven hoe zij zelf hun instrument iken aan het toetsingskader. De belangrijkste uitkomsten zijn aangegeven bij de beschrijving per instrument. Hierbij valt op dat de ontwikkelingsgerichte instrumenten op het punt van toets technische criteria niet (kunnen) scoren, omdat het instrumentarium vooral kwalitatief en formatief is bedoeld. Een paar instrumenten heeft geen informatie gegeven over hun relatie met het toetsingskader. Zij zijn per cluster van instrumenten achteraan opgenomen.

2 Clustering van instrumenten in 6 hoofdcategorieën

Veel instrumenten zijn gebaseerd op dezelfde bronnen. Dat zijn om te beginnen de vereisten uit het Bekwaamheidsdossier/ de Wet BIO en het toezichtkader van de Inspectie van het Onderwijs. Daarnaast wordt vaak gebruik gemaakt van de principes van handelingsgericht werken en worden kijkwijzers voor de verschillende kernvakken vaak gebaseerd op modellen van directe instructie.

In de instrumenten zijn de verschillende achtergronden te herkennen, maar in toenemende mate combineren de instrumenten de (pedagogisch- didactische) bekwaamheidseisen met de vereisten die vanuit kwaliteitsbeleid aan leraren worden gesteld. Inzichten over effectief onderwijs spelen hierbij ook een rol.

In **de focus of de wijze** van toepassing van de observatie instrumenten zitten de voornaamste verschillen. Zo profileren sommige instrumenten zich uitsluitend als **ontwikkelingsinstrument**. Zij worden ook gebruikt voor zelfscan of peer review. Andere instrumenten kunnen ook worden ingezet als bouwsteen voor beoordeling. Sommige aanbieders werken alleen met complete scholen of schoolbesturen, waarin alle leraren worden geobserveerd. Anderen werken op verzoek ook met individuele leraren. Sommige instrumenten starten met een 'zelfscan' door de leraar, anderen starten met een lesobservatie door een externe auditor. Sommige instrumenten zijn extern gevalideerd, anderen werken met gevalideerde bronnen maar zijn zelf niet extern gevalideerd. Er is dus een divers aanbod aan lesobservatie-instrumenten.

De instrumenten convergeren. Toch hebben we ten behoeve van het overzicht en de leesbaarheid de instrumenten geordend naar hun 'herkomst'.

- Instrumenten gebaseerd op competenties en het bekwaamheidsdossier
- Instrumenten gebaseerd op kwaliteitsbeleid en het toezichtkader van de Onderwijsinspectie
- Instrumenten gebaseerd op Handelingsgericht werken en inzichten uit orthopedagogie
- Instrumenten met als aangrijpingspunt de leraar-leerling- interacties
- Instrumenten gebaseerd op de verschillende kernvakken en directe instructiemodellen
- Instrumenten die vanaf de start verschillende invalshoeken combineren
- Instrument vanuit IT ontwikkeld

3 Online publicatie + gedrukte handleiding

Voor u ligt de handleiding en van de geactualiseerde versie van 'Wijzer over Zien en Kijken'. De volledige publicatie 'Wijzer over Zien en Kijken' is digitaal uitgebracht op de website van de PO-Raad.

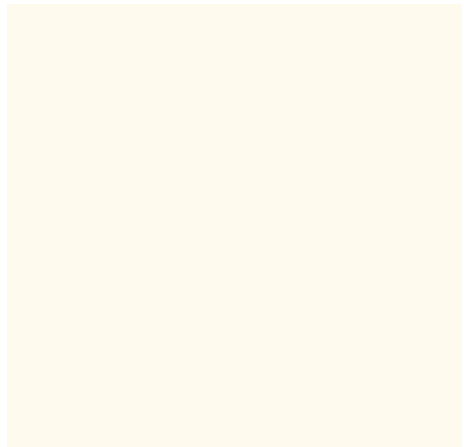
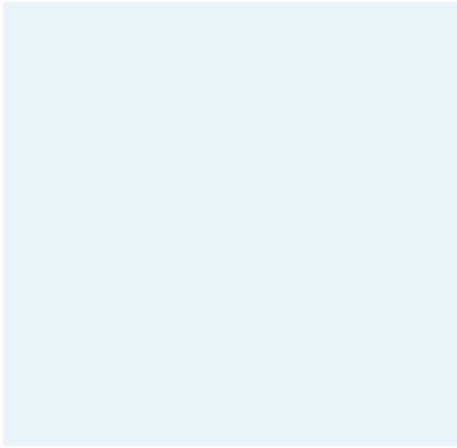
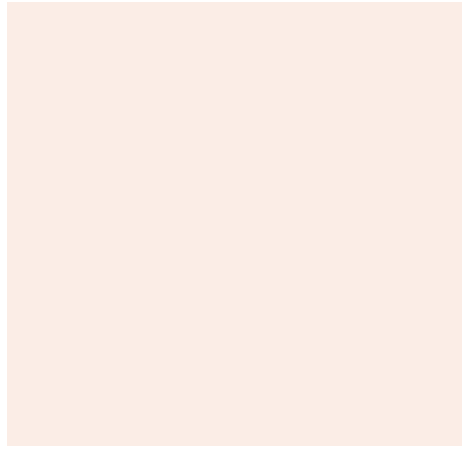
We hebben ervoor gekozen de wijzer alleen digitaal uit te brengen omdat het gebruiksvriendelijker is. We hebben 30 verschillende lesobservatie-instrumenten opgenomen in deze publicatie.

De beschrijving van het instrumenten (het analysekader) is met opzet tamelijk open geformuleerd. Uit oriënterende gesprekken bleek dat schoolbesturen en stakeholders de instrumenten vooral willen inzetten ter stimulering van professionele ontwikkeling van onderwijspersoneel en teams op een wijze die past bij de visie van de school. Een open beschrijving geeft een eerste beeld van de instrumenten, zodat besturen hun eigen afweging kunnen maken. De geïnterviewde instrumenten worden daarom kort beschreven op basis van de volgende thema's:

- Doel van het instrument, gerelateerd aan het doel van de aanbieder
- Wat meet het instrument?
- Hoe verloopt het proces van afname, hoe kan of moet het instrument worden ingezet?
- Wat is de relatie met andere (HR) instrumenten?
- Is het instrument extern gevalideerd?
- Tijdsbeslag en kosten

Gezien de omvang van het aantal instrumenten en het gekozen analysekader hebben we ervoor gekozen de instrumenten online te ontsluiten via een handige toolbox op de website van de PO-Raad.

De lesobservatie- instrumenten op een rij

Instrumenten gebaseerd op competenties en het bekwaamheidsdossier

De observatie instrumenten zijn vaak ontwikkelingsgericht en benadrukken professionalisering vanuit HR-optiek.

Het gaat om:

- C007
- de Competentiethermometer
- de Digitale Gesprekscyclus
- de Keiwijzer
- Kijkwijzerapp van de Onderwijscoöperatie
- Het TMA-assessment
- Het Ontwikkelassessment in 'Uw academie';
- Qcolleague als onderdeel van het instrumentarium Qfeedback

Instrumenten gebaseerd op kwaliteitsbeleid en het toezichtkader van de Onderwijsinspectie

Deze zijn ontwikkeld vanuit het perspectief van de ontwikkeling van het kwaliteitsbeleid van de school en wat dit terugredenerend vraagt van de leraar.

- Bekwaamheidskompas
- Cadenze, vaardigheidsmeter
- KBA-Kijkwijzer
- De lesobservatie en gesprekkencyclus van Bardo
- WMK-PO en Parnassys wmk
- Het observatie instrument van Cedin¹

1 Dit wordt momenteel geactualiseerd en is nog niet geïkt aan het toetsingskader van de PO-Raad

Instrumenten gebaseerd op Handelingsgericht werken en inzichten uit orthopedagogie

- de Kijkwijzer Handelingsgericht Werken
- de Zienswijzer
- de Kijkwijzer van het Noordelijk Onderwijsgilde²

Instrumenten met als aangrijpingspunt de leraar-leerling- interacties

- CLASS het upper elementary classroom assessment scoring system
- het in kaart brengen van feedbackgedrag van leraren
- de Kijkwijzer Leuvense betrokkenheidsschaal³

Instrumenten gebaseerd op de verschillende kernvakken en directe instructiemodellen

- De kwaliteitskaarten van CPS met betrekking tot lezen
- De observatie instrumenten bij het versterken van vakgerichte instructie van de HU⁴

Instrumenten die vanaf de start verschillende invalshoeken combineren

- DOT- PO
- het digitaal bekwaamheidsdossier IK-ZO
- Junior leraren in Amsterdam
- Kapablo
- Het model voor Effectief lesgeven, Marzano
- Mijn schoolteam

Instrument vanuit IT ontwikkeld: deze instrumenten bevatten verschillende-elders ontwikkelde- observatie instrumenten

- Cupella bekwaamheidsdossier
- Raet Observatietool

Gezien de omvang van het aantal instrumenten en het gekozen analysekader hebben we ervoor gekozen de instrumenten online te ontsluiten via een handige tool op de website van de PO-Raad.

2 Geen informatie ontvangen over relatie toetsingskader PO-Raad

3 Geen informatie ontvangen over relatie toetsingskader PO-Raad

4 Geen informatie ontvangen over relatie met toetsingskader PO-Raad

Colofon

Tekst

Drs. I. Overdiep, Opus8

Redactie

Maarten Lamé, PO-Raad

Harm van Gerven, PO-Raad

Fotografie

Foto pagina 4, Katja Mali en foto pagina 12, Rob Nelisse

Grafische verzorging

Coers & Roest ontwerpers bno | drukkers

Juni 2018

© Niets uit de uitgave mag worden verveelvoudigd, overgenomen of openbaar gemaakt, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.